

O EVOLUCIJI PISMA

Orsat Ligorio

Sve što se jezika tiče može se proučavati pa tako i pismo. Osnivač je moderne znanosti o pismu Ignace J. Gelb. On je u knjizi *A Study of Writing* (1952) predložio da pismo evoluirala. Najprije, kaže, piktogrami evoluiraju u ideograme. Uzet ćemo na primjer kineski: ☉ »sunce« postaje 日 *rì*, 山 »planina« postaje 山 *shān* itd. Ideogrami su prema tome manje-više stilizirani znakovi. No, interpretacija je katkad motivirana: recimo kineski je znak za »gore« 上 *shàng*, a za »dolje« 下 *xià*. Pa onda je znak za »drvo« 木 *mù*, »šumarak« 林 *lín* i »šumu« 森 *sēn*. Ideograme ustvari imaju sva pisma. U slučaju su moderne latinice to znamenke (1, 2...) operatori (+, =...) i drugi znakovi (\$, %...). U drugoj etapi ideogrami evoluiraju u silabograme. Uzet ćemo na primjer katakanu. To je japanski silabarij koji je nastao od kineskih znakova: silabogram je 力 *ka* podrijetlom lijevi dio kineskoga ideograma 加 *jiā* »zbroj«. Pomak se od ideograma k silabogramima zbio još u ciparskom, hetitskom, kineskom itd. U zadnjoj bi etapi silabogrami trebali evoluirati u fonograme. Tu je teorija o evoluciji pisma na tankome ledu jer ne postoje adekvatni primjeri. Gelb piše samo o tendenciji zamjene silabograma fonogramima u eskimskom (na Aljasci) i bamumskom pismu (u Kamerunu). William F. Edgerton—koji je dobro uočio (1952) ovaj propust u Gelbovoj teoriji—za primjer predlaže egipatski, ali fonogrami u egipatskome nikada nisu bili silabogrami.

Najprije treba reći da čistih ideografskih pisama nema. Umjesto toga ima samo pisama s ideogramima koja sadrže i determinative i silabograme ili fonograme. Pravih je ideograma poput 上 i 下 i u ideografskim pismima jako malo. Kineski je filolog Xǔ Shèn iz staroga vijeka izračunao da takvi znakovi zauzimaju tek 15%. Prema tome, u kineskome slučaju nema evolucije. To je samo momenat u kojemu su koordinirana dva pisma: ideografsko i fonetsko. A isti je momenat (s većim raskorakom u omjeru) prisutan i u latinskom pismu. Imamo recimo franc. 1ère »première«, eng. 3rd »third«, hrv. 10ak »desetak« i tako dalje gdje je prvi dio ideografski, a drugi fonografski. Slično je i s drugim pismima.

Ja ću se u ovome članku posebno baviti determinativima. To su ideogrami koji dodatno objašnjavaju značenje drugih znakova, osobito logograma. Nalaze se prije ili poslije znakova koje determiniraju. Ima ih u egipatskom, kineskom i klinastom pismu. U klinastome su pismu to sumerski znakovi ispred drugih sumerskih, akadskih ili hetitskih znakova. Na primjer 𒌷^{KUR} determinira imena zemalja, 𒌵^{DINGIR} imena bogova i tako dalje. Što se kineskoga pisma tiče, vidjeli smo da je 木 *mù* znači »drvo«. Znak za *bó* »čempres« je 柏. U tom slučaju determinativ s lijeva specificira značenje čitavoga znaka. Slično je i u egipatskome pismu pa tako znak 𓆎 determinira imena bogova i slično.

Gelbova je teorija pala u vodu čim je dešifrirano pisma Majâ. Naime, osnivač je moderne znanosti o pismu bio uvjeren da su majanski znakovi ustvari nekakav dekor. Meni je na pamet pao jedan moderni protuprimjer—to su emotikone iz internetskoga diskursa. Imajući na umu ono što smo maločas rekli o znakovima tipa 𒌷 i 柏 i 𓆎 možemo sada vidjeti kakve to veze ima sa znakovima tipa ☉ i ☺. Naime, pojava modernih determinativa u fonografskim pismima u kontekstu Gelbove teorije pisma implicira deevoluciju pisma natrag k ideografskim znakovima.

Za emotikone vrijedi sve što smo o determinativima dosada rekli. Recimo da se ne čitaju i da determiniraju druge znakove. Pa onda i to da su po ustroju su pravi ideogrami. To znači da im struktura—ma koliko stilizirana bila—ostaje do neke mjere slika ideje koju specificira: ☉ je

isto što i :-), :), =), =] i ^ _ ^ . Razlikuju se od pisma do pisma. Uzet ćemo na primjer Orz. Ta emotikona označava čovjeka koji pada na koljena (kao προσκύνησις) pa onda divljenje i slično. Na korejskome joj pismu odgovara ㄷ ㄹ . Emotikoni :-O koja označava čuđenje na kineskome pismu odgovara znak 囧 *jiǒng* koji inače znači »svijetao«. Poput pravih se ideograma emotikone mogu pisati i čitati u bilo kojemu smjeru.

No, ja u ovome članku nisam htio studirati strukturu i uporabu emotikona. To ostavljam za neku drugu priliku. Samo sam htio pokazati da ima dovoljno protuprimjera (i možda reći riječ-dvije o modernim determinativima). Što se dakle Gelbove teorije tiče, mislim da je netočna: ideogrami, silabogrami i fonogrami u evoluciji pisma nisu konsekutivne nego konkurentne etape.